

İNTERSUBJEKTİF BİR HAKİKAT OLARAK SANAT ESERİNİN ANALİZİ* **

ANALYSIS OF THE WORK OF ART AS AN INTERSUBJECTIVE TRUTH

Arş. Gör. Sare Uzuner

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Güzel
Sanatlar Fakültesi, Temel Sanat Bilimleri Bölümü
sare.uzuner@hbv.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-7164-3615

MAKALE GELİŞ TARİHİ: 20 Mayıs 2025 · YAYIMA KABUL TARİHİ: 25 Haziran 2025

Prof. Dr. Levent Bayraktar

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat
Fakültesi, Felsefe Bölümü
levent.bayraktar@hbv.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-5496-6896

Öz

Sanat ve hakikat meselesi her dönem önemini korumuş bir meseledir. Bu çalışmada günümüzde hakikat sözcüğünden ne anlamalıyız, sanattaki hakikat bu tartışmanın neresinde durmaktadır ve sanatsal hakikatin yaşamdaki karşılığı nedir gibi sorular değerlendirmeye alınmaktadır. Analiz yöntemi kullanılarak, felsefi metinlerle güncel sanat örnekleri arasında ilişki kurularak sanattaki hakikatin varlığı değerlendirilmiştir. Sonuç kısmında sanattaki hakikatin; estetik öznenin hakikatle olan ilişkisinin doğrudan ürünü olduğu ve sanat izleyicisinin eserle birlikte varoluş sürecini temsil ettiği savunulmaktadır. Ancak öznenin sanat eseriyi kurduğu iletişim otonom olmayıp intersubjektif yapıdadır. Bu yönüyle de sanattaki hakikatin öznel arası bir geçerliliğe sahip olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir.

Abstract

In this respect, the issue of art and truth remains a significant concern throughout every period. In this direction, questions such as what we should understand from the concept of truth today, where the truth in art stands in this discussion and what is the equivalent of artistic truth in life are evaluated. Using the method of analysis, the existence of truth in art is evaluated by establishing a relationship between philosophical texts and contemporary art examples. In the conclusion, it is argued that the truth in art is the direct product of the aesthetic subject's relationship with the truth and represents the art viewer's process of co-existence with the work. However, the subject's communication with the work of art is not autonomous but intersubjective. In this respect, it is concluded that the truth in art has an intersubjective validity.

Anahtar Kelimeler: Felsefe, Sanat, Hakikat

Key Words: Art, Philosophy, Truth.

* Uzuner, S., Bayraktar, L. (2025). İntersubjektif Bir Hakikat Olarak Sanat Eserinin Analizi. Sanat ve Tasarım Dergisi, (36), 303-313.

** Bu çalışma, GEBSİS II (2024) Uluslararası Genç Bilim ve Sanat İnsanları Sempozyumunda sunulan İntersubjektif Bir Hakikat Olarak Sanat Eserinin Analizi Başlıklı Bildiriden genişletilerek hazırlanmıştır.

** Bu çalışma, birinci yazarın Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Bölümü'nde yapmakta olduğu doktora tez çalışmasının çok küçük bir kısmını kapsamaktadır.

GİRİŞ

Sanat ve felsefe ilişkisi yalnızca teorik düzlemde kalmayıp, güncel sanat pratiklerinde örneklerini görebileceğimiz türden bir ilişkidir. Özellikle kavramsal ve soyut sanat tavrılarının temsilcileri olan sanatçılara baktığımızda ortaya koydukları işlerin arka planında felsefenin sorduğu bazı soruların yer aldığını görebiliriz. Rene Magritte ve Michel Foucault'nun görünüş ve gerçeklik meselesini yansıttıkları çalışmalar bu ilişkiye verilebilecek örneklerdendir. Gerçeklikle hiçbir bağı olmayan bir temsilin mümkün olduğu ve temsilin ancak düşüncenin temsili olabileceği fikriyle sanatta hakikatin görünüşle ilişkisinin kopuk olduğu düşünülmektedir (Gültekin, 2017, s.54). Pratikte modern sonrası değişimlerin de etkileriyle görünüşe yönelik tavrardan kavramsal olana ve soyutlamaya doğru bir dönüşüm gerçekleşmiştir. Teoride ise sanatın görünüşten ve yüklü olduğu kavramdan bağımsız olarak sanat eseri olma şeklini taşıdığı ve teknik olandan, endüstriyel olandan, Kant'ın tabiriyle mekanik sanatlardan ayrıldığı kabul edilir. Ancak tüm bu kabullere rağmen sessizce fısıldanan bir gerçeklik var ki pek çok çağdaş sanat çalışması gerçek anlamda sanat eseri olarak görülmez. Belki de eser ve yapıt gibi kavramlara ilave olarak “iş, ürün, proje,” gibi kavramların kullanılmaya başlanması da sanat eseri kavramının zihindeki karşılığının yeniden düşünülmesi gerektiği yönünde yorumlanmalıdır.

Değişen sanat pratikleriyle birlikte daha önce bu tür bir değişim yaşandığında kavramsal sanat tavrı gelişmiş ve Joseph Kosuth'un tabiriyle hiçbir şey eskisi gibi olmamıştır. Sonrasında benzer bir kırılma dijitalleşme ve yapay zekanın gelişimiyle beraber de görülmüştür. Fotoğraf makinesinin icadından sonra da ressamlar ve fotoğraf sanatçıları arasında bu türden bir tartışma gündeme gelmişti. Bu minvalde “Bir şey ne zaman sanat eseri olur?” sorusu dönem dönem kendini hatırlatan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Belki son çeyrekte gündemde yer edinmeye başlamış olan sanat sosyolojisi de bu sorunun önemini ve güncelliğini vurgulayan çalışmaların olduğu bir alan olarak gelişmektedir. Bu çalışmada felsefi bir temellendirmeye meseleyi tartışmaya açıp kavramsal alt yapı incelenmektedir.

Bugün sanattaki hakikati okuyabilmek adına, değişen sanat tavrı içerisinde temel felsefi sorgulamaların yeniden yapılmasına ihtiyaç vardır. Bu amaç doğrultusunda hakikat kavramı üzerinden “Bir şey ne zaman sanat eseri olur?” sorusunu tartışıldığında meselenin hem ontolojik hem epistemolojik hem de aksiyolojik bir boyutunun olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Sanat ve hakikat meselesi olarak da ifade edilebilecek olan tartışmada Platon, Aristoteles, M. Heidegger, A. Danto ve Ö. Naci Soykan gibi isimleri anmak mümkündür. Platon hakikati ve amaca uygunluğu iyiyi yüceltmesi bağlamında

ahlaki zeminde temellendirmiştir (Platon, 2010, s.81). Aristoteles ise sanattaki hakikati pratik bilgelikle ilişkilendirmiştir (Aristoteles, 2022, s.44-46). Heidegger için de hakikat sanat eserinde ortaya çıkmaktadır (Heidegger, 2011, s.32). Soykan'ın "Sanat ve Hakikat" başlıklı makalesi de sanatın kendi hakikatini kendisinde var ettiğine yöneliktir (Soykan, 2013, s.144). Danto ise değişen sanat tavrına yönelik değerlendirmeler yaparak hakikat sonrası (post-truth) çağın eleştirmenleri arasına girmiştir. (Danto, 2024, s.150). Bu yönüyle sanat ve hakikat meselesi her dönem önemini korumuş bir meseledir. Bu doğrultuda günümüzde hakikat sözcüğünden ne anlaşılmalıdır, sanattaki hakikat bu tartışmanın neresinde durmaktadır ve sanatsal hakikatin yaşamdaki karşılığı nedir gibi sorular değerlendirmeye alınmaktadır. Sonuç kısmında sanattaki hakikatin; estetik öznenin hakikatle olan ilişkisinin doğrudan ürünü olduğu ve sanat izleyicisinin eserle birlikte varoluş sürecini temsil ettiği savunulmaktadır. Ancak öznenin sanat eseriyle kurduğu iletişim otonom olmayıp intersubjektif yapıdadır. Bu yönüyle de sanattaki hakikatin özneler arası bir geçerliliğe sahip olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir. Özneler arası geçerliliğe sahip hakikatin nasıl mümkün olabileceğine dair değerlendirme için felsefi analizden ve akıl yürütmeden destek alınarak estetik iletişimin aşamaları izah edilmelidir.

ESTETİK İLETİŞİM

Felsefenin çalışma alanları incelendiğinde üç temel alana dair olduğu görülür. Bunlar ontoloji, epistemoloji ve aksiyolojidir. Ontolojide neden hiçbir şey yerine bir şeylerin var olduğu sorgulanır. Epistemolojide bilme yetisinin sınırının ne olduğu, nelerin bilinebileceği ve bilinenlerin doğruluklarına nasıl güvenilebileceği sorgulanır. Aksiyoloji ise eylem sahasını kuşatan ve nasıl yaşanması gerektiği sorusunun sorulduğu alandır. Bu kısımda neden bir insanı öldürmemeliyim, neden yalan söylememeliyim, neden iyi bir insan olmalıyım ve nasıl iyi olunur gibi sorular sorulur. Peki sanata dair sorular sorulduğunda felsefenin hangi alanında konuşuluyordur? Bu doğrultuda bu çalışmanın amaçlarından ilki sanata dair yapılacak herhangi bir soruşturmanın felsefenin her üç alanına da dahil olduğunu söylemektir. İkincisi ise sanatın hakikatle ilişkisini değerlendirmektir.

Sanata dair değerlendirmenin felsefenin her üç alanına da dahil olduğu fikrini temellendirebilmek için öncelikle sanatın felsefe içerisindeki konumunu ve felsefeyle olan ilişkisini açıklamak gereklidir. Bu çerçevede kendimiz dışındaki varlıklarla kurduğumuz ilişkiler üzerinden felsefi düşünme pratikleri arasında sanata dair soruşturma rahatlıkla konumlandırılabilir. İnsanlar olarak kendimiz dışındaki varlıklarla beş tür iletişim kurduğumuz söylenebilir. Bunlardan ilki ontolojik iletişimidir. Ontolojik iletişim temelde karşımızdaki şeyin ne türden

bir varlık olduğunu saptadığımız iletişimdir. Örnek nesne olarak kalemi ele alacak olursak şu düşünsel süreci takip etmek mümkündür: Kalem ontik bir varlıktır. Duyularımız aracılığıyla onu algılarız. Ancak kalemle olan iletişimimiz bu aşamada kalmaz. Aynı zamanda zihinsel olarak da yani epistemolojik olarak da onun kalem olduğunu biliriz. Bu adlandırma büyük oranda konsensüs içerir ve bu sebeple farklı dil ve kültürlerde farklılık gösterir. Bu aşamada nesnelerin işlevlerine bağlı olarak benzer adlandırmalar yaptığımızı görülebilir. Üçüncü iletişim ise kalemle kurduğumuz pragmatik iletişimdir. Pragmatik iletişimde bu nesnenin ne işe yaradığı sorgulanır. Bu bir kalem ve kendisiyle yazmaya yaradığı gibi örneğin saç tokası olarak da kullanılabilir. Yahut okunan bir kitabın hangi sayfasında kaldığını karıştırmamak için ayraç olarak kullanılabilir. İnsani yaratıcılığın da tam olarak bu noktada başladığı düşünülebilir. Nitekim kalemin saç tokası ya da ayraç olmadığı bilinir ancak onu sahip olduğu işlevler dışında başka işlevlerde de kullanmanın yolları aranır ve geliştirilebilir. Bu üretme varlıkla kurmuş olduğumuz pragmatik iletişimin bir sonucudur. İnsanın phronesis'ten nasılın bilgisini alıp tekhneyi yani deneyim bilgisini edinmesinin ardından tekhne onta yaptığı, ürün ortaya koyduğu bir aşamadır burası. Pragmatik iletişimin ürünü olan bu üretimler yeni işlevlerdir aynı zamanda. Ancak insanlar olarak kendimiz dışındaki şeylerle olan iletişimimiz bu üç iletişimden ibaret değildir. Buradaki yaratıcılık da sanatsal olanın açığa çıkması için yeterli olan bir aşamayı değil bize sanatla ortak bir kökü paylaşan tekhneyi yani üretimi, endüstriyel olanı, zanaata dair olanı verir. Bu aşamaya kadar bahsedilen üç iletişim çoğunlukla farkında olmadan hayatın akışı içerisinde yapılan ve deneyime dayanan şeylerdir. Sanatsal yaratım ise bundan daha fazlasına ihtiyaç duyar ve insani olanın farkını ortaya koyma imkanı veren zengin bir ortam sunar.

Dördüncü ve beşinci iletişimler ise etik ve estetik iletişimdir. Etik iletişim eylemlerin şekillendirildiği aşamadır. Kalem örneği üzerinden devam edilecek olursa kalemin ne olduğu ve ne işe yaradığı bilinir. Ancak onun nasıl kullanılması gerektiği düşünölmeye başlandığı anda onunla etik bir iletişim kuruluyor demektir. Yani kalemle neler yazmalıyız, iyi ve iyiye hizmet edecek şeyler mi yazmalı yoksa hiçbir süzgeçten geçirmeden akla gelen her şey yazılabilir mi? Diğer bir açıdan kalem yazmak içindir ama neden bir insanın hayatına kast etmek için kullanılmamalıdır? Kalemle aramızdaki iletişim bu aşamada diğer varlıkların da dahil olduğu bir boyut kazanır. Kalemle olan iletişim yalnızca yönelen özne ve yönelinen nesne arasında kapalı devre bir iletişim olmaktan çıkar. Yani diğer varlıkların da düşünölmeye başlandığı iletişimdir. Bu sebeple etik iletişim bir tür ilişkiler kılavuzu olarak da görölmeye müsaittir.

Estetik iletişim ise kalemle kurulabilecek iletişimlerin en üst seviyesidir. Yazarken daha hoş, daha göze güzel görünen formda yazma yönelimi estetik kaygının bir sonucudur. Ya da kalemler arasında bir tercih yapılırken 'Kalem

olsun, yazsın, hesaplı olsun gerisi önemli değil.’ demeyip bir de görünüşünü estetik kaygıya göre tercih etmek o nesneyle estetik iletişim kurmanın sonucudur. Tıpkı insanın yalnızca hayatta kalmak, karın doyurmak için yemek yemediği lezzetli olanı tercih ettiği ya da sadece soğuktan sıcaktan korunmayı düşünerek giyinmediği gibi. Bu aşamada ilişkileri yönlendiren estetik bir kaygının varlığından bahsedilebilir.

Yukarıda bahsedilen beş iletişim türüne benzer bir sınıflandırmayla Croce, düşünce sisteminde bu ilişkileri tinin dört değer basamağı olarak tanımlamıştır. Güzel, sezgi bilgisine yani sanat ve estetik etkinliğe karşılık gelir. Doğru (hakikat), zihin bilgisine diğer bir ifadeyle felsefe etkinliğine, fayda ekonomik etkinliğe, iyi ise ahlaki olana yani etik istemeye karşılık gelir (Croce, 2019, s.19,109). Croce; tin sistemiyle fenomen dünyanın üstünde olan ama felsefe için güvenilir ve kesin olan bir dünya bulduğunu savunur (Croce, 2019, s.113-115). Sanat, varoluşu ve kendi dışımızdaki varlıklarla kurduğumuz ilişkileri anlamamıza imkân verir. Bu yönüyle “estetik, bir bakış biçimidir, bir öngörüdür, bir genel beğeni düzenidir. Bu beğeni somutlaştıran ya da somutlaştıracak olan kurallar dizgesidir. Estetik özgün bir tasarlama biçimidir, kendine özgü yanları olan bir birleştirme biçimidir” (Timuçin, 2005, s.16). Sanatın kendimle ve başkalarıyla ilişki kurduğumuz doğal mekanizmayı desteklemesi ve varoluş sürecinin bir parçası olması sanat eserini de sıradan bir nesne olmaktan çıkarır. “Sanat yapıtının insanla kurduğu bağ ise onu salt estetik bir nesne olmanın ötesine taşır” (Serdaroğlu, 2022, s.223). Sanatın varoluş sürecinin bir parçası olması ve sanat eserinin cisimleşmiş anlamlar olması estetik beğenin öğrenilmesi gereken bir yetkinlik olduğu anlamına gelmektedir. “Estetik yaşam; estetik bakış açısı ve duygu eğitiminin sonucu ulaşılan bir yaşam biçimidir” (Bengisu, 2007, s.105). Turan Koç’un tarifıyla de sanat “hakikat ya da hayatla ilgili anlayış ya da idrakin herhangi bir dil düzeyinde mükemmel bir ifadeye kavuşturulması işidir” (Koç, 2017, s.118). Böyle bir tanım üzerinden değerlendirdiğimizde sanatın ve estetik iletişimin kurduğumuz diğer iletişimlerden bağımsız özerk bir yapıda olduğunu söylemek güçtür. Dolayısıyla bir şeyi sanat yapan nedir dendiğinde bu sorunun hem ontolojik hem epistemolojik hem de aksiyolojik bir karşılığı bulunmaktadır. Aynı zamanda ilk üç iletişimden farklı olarak etik ve estetik iletişim, öznenin özel yönelimini ve çabasını gerektiren bir yapıdadır. Bu yönüyle estetik iletişim bir bilinç ve yönelim sonucunda gerçekleşebilmektedir. Bu aşamada hakikatin durumu hem sanatçı hem de izleyici açısından ayrı ayrı ele alınmalıdır. Sanatta ne türden bir hakikatin varlığından bahsedilebileceği soruşturulmalıdır.

SANATTA HAKİKAT OLABİLİR Mİ?

Sanat, en sade ifadeyle öznenin bir eylemi ve başarısıdır. Öznenin bilinci ve yönelimi olmaksızın sanat eserinin olması mümkün değildir. Bu bilince ve yönelime dair çağdaş sanat pratiklerinden örnek vermek mümkündür. Bir şantiyede görülen tuğla yığını sanat eseri olmazken bir sergide ya da galeride görülen tuğla yığını sanat eseri olarak algılanır. Şantiyedeki tuğlalar bilinçli ve estetik kaygıyla oraya getirilmedikleri için biçim olarak estetik duruyor olsalar dahi sanat eseri değildirler. Sergideki tuğlalar ise görünüş itibarıyla şantiyedekilere benzeseler de onlardaki sanatsal öze ilgilendir ve sanatçının yüklediği anlam görmeye çalışılır. Bu da sanat eserinin oluşma sürecinin bir otomasyon olmadığını gösterir. Sanatçının sıradan olanı kendi hakikati olarak yansıtmaya o şeyi sıradan olmaktan çıkarıp bir değer alanına taşır. Estetik değer, sanatçı ve izleyici için deneyimlenebilir bir boyutu ifade eder. Felsefi anlamda da herhangi bir konuyu soruştururken duymaya alışık olduğumuz bazı kalıp anlamları yeniden düşünmeye ihtiyacımız vardır. Felsefenin düşünme eylemini sıradan bir düşünme olmaktan çıkarıp sistemli bir düşünme haline getirmesinin de bu anlamda malzemesi kavramlar olan bir sanat olduğu söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında “bir şeyin içinden çekip çıkarıp keskince tatma, önemli bir ayırma, filozofun kendine özgü sanatını oluşturur” (Soykan, 2013, s.147) demek yanlış olmayacaktır.

Bu çerçevede felsefeye bir sanat tecrübesi olarak çokça karıştırılan iki kavramın ayırımı yapmak ve anlamlarını tadip çıkarmak gereklidir. Bunlar subjektif ve intersubjektif kavramlardır. Öznel olma yani sübjektivite öznenin özneye değişebilecek olanı, keyfi olanı ifade ederken intersubjektif ortak olarak anlaşılabilen gerçeklikleri ifade eder (Cevizci, 1999, s.668-670). Subjektif değişken olanı, intersubjektif ise paylaşılanı karşılar. Örneğin bir insanın herhangi bir tür müzik dinlemekten keyif alması subjektif, müzik dinlemenin kendisinin keyif veren bir şey olması ise intersubjektif bir gerçekliktir. İntersubjektif olanın izahı ortak duyu, ortak kültür, ortak zevk gibi kavramlarla ifade edilebilir. Ancak bu çalışmada üzerinde durulmak istenen husus hakikatin deneyimlenmesi anlamında ortak bir estetik deneyim olarak intersubjektif nitelikte olmaktır. Yani etik ve estetik iletişimle birlikte sıradan olmaktan çıkan şey değerini, sıradan olmaktan çıkmakla mı edinir yoksa sıradan olmaktan çıkarken kazandığı değerden ve anlamdan mı? Bu bağlamda sanat eserinin oluşma sürecinde sanatçı ve izleyici açısından nasıl bir süreç işlediği soruşturulmalıdır. Daha da öncesinde bu süreçte hakikatin varlığından bahsedebilme imkanının ne olduğu sorulmalıdır. Bu soruları cevaplayabilmek adına öncelikle hakikatin ne olduğunu ve hakikat kavramından ne anlaşılması gerektiğini açıklamak ihtiyacı doğmaktadır.

Hakikat (reality) hakkında yapılacak bir değerlendirmede onu doğruluk (truth) kavramıyla birlikte ele almalı ve hakikatin doğruluktan farkının ne olduğu açıklanmalıdır. Doğruluk epistemolojiye dair bir kavram olup zihinde olanı karşılarken gerçeklik ontolojiye dairdir ve dış dünyada olanı karşılar (Erdem, 2017, s.211). Yani doğruluk zihni bir değerlendirmeyken gerçeklik bu değerlendirmenin konusu olabilir. Doğru ve doğruluk ifadelerinin gündelik kullanımdaki karşılığı çoğu kez ifadelerin olgularla ve dış gerçeklikle uyumlu olup olmadığına yöneliktir. Doğruluk metafizik bir problem olduğunda ise duyusal algının yetersizliklerine rağmen doğruluğun bilinip bilinemeyeceği değerlendirilmeye başlanır. Bu noktada soru ‘Doğruluk nedir?’ sorusundan ‘Hakikat var mıdır ve onu bilebilir miyiz?’ sorusuna dönüşür. Böylece bu kavramın bilgiye ilişkin olduğunda doğruluk (truth); varlığa ilişkin olduğunda ise hakikat (reality) olmak üzere iki karşılığı olduğu fark edilir (Tepe, 2003, s.20-24). Yani şu an yağmur yağıyor dence ve o an dışarıda yağmur yağıyorsa bu gerçektir, hakikattir. Söylenenin dışarıdakiyle uyumlu olması doğruluk; dışarıda yağmurun yağması ise hakikattir. Yani bir tür nesneye uygunluk aranır. Bu da ortak bilgiler etrafında toplanabilmeyi sağlar. Ancak bu durum olgusal gerçeklikler için geçerlidir. Eğer yağmurun yağıp yağmadığına kolayca bakılabildiği gibi kolayca sağlaması yapılamıyorsa hakikatin olmadığı sonucuna ulaşılabilir. Örneğin ahlaki bir gereklilik olarak bencillığın durumu değerlendirilecek olsa daha önce şu an yağmur yağıyor dendiği gibi şimdi de ‘Bencillik kötüdür.’ dence bundaki hakikati bulabilmek için gidilebilecek hiçbir fiziki konum olmadığı hızlıca fark edilecektir. Bu durumda başka bir şeye ihtiyaç olduğu çok açıktır. Bu tür yargılarda hakikat arayışından vaz geçilmeli ve değişken bir zemin olduğu kabul edilmelidir düşüncesi saf dışında bırakılarak soruşturma sürdürülmelidir. Çünkü bu zemin kabul edilecek olursa yeryüzünde gerçekleşebilecek hiçbir kötülüğe itiraz etme hakkı olmayacaktır. Eğer bir özne herhangi bir eylemin ya da söylemin yanlış olduğunu düşünüyor ve kendisine karşı yapılmamasını istiyorsa bu bir hakikat iddiasında bulunduğu anlamına gelmektedir. Bu da hakikat var mıdır yok mudur tartışmasını sonlandırır. Çünkü her insanın takdir edeceği gibi kimse kendisine karşı yapılan bir kötülüğe, ‘Zaten bu konularda bir hakikate ulaşmak imkansızdı. Dolayısıyla bu yolu tercih etmek doğrudur.’ demez. İnsan hakları ve adalet gibi kavramların varlığı bu konunun delili olarak alınabilir. Dolayısıyla yapılması gereken şey var olan hakikati nasıl görebileceğimizi soruşturmaktır. Aksi takdirde hakikatin ulaşılmaz, sezgisel, dogmatik bir kavram olarak algılanması sanattaki hakikati görmenin önünde engel olabilir.

Ahlak felsefesinden ödünç alınan örnek soruşturmaya sanat eseri üzerinde sürdürmek mümkündür. Sanat eserinin hakikati nedir? Eğer sanat eserinde bir hakikat yoktur denilirse bu etikte olduğu gibi çıkmaza sürükler mi? Sanat eserinde bir hakikat varsa bu fizik hakikatten ya da etikteki hakikatten farklı

bir hakikat mi olmalıdır? Soykan'ın ifadesiyle “hakikat, cisim bilgisinde cismin yalın parçalarının, ahlaksal alanda iyinin, sanatsal varlıkta güzelin karşımıza çıkmasıdır” (Soykan, 2022, s.30-31). Bir bakıma farklı hakikatlerden değil daha çok hakikatin farklı görünümünden bahsedildiği söylenebilir. Hakikatin farklı yollarla görünür hale gelmesi sahip olduğumuz farklı yeti ve anlamlandırmaların sonucu olarak okunabilir. Bu okuma insanın bütünlüklü bir yapıda oluşundan taviz vermeyen bir pencere açabilecektir. Böylece sanatta güzel olarak açığa çıkan hakikate nasıl ulaşabileceği sorusu sanatı felsefe ile okumanın anahtarını verecektir. Sanat tarihine bakıldığında neyin sanat olarak algılandığının sürekli değiştiği görülür. Tarih boyunca kullanılan malzemeler, nesnelere, içerik, yöntem hatta yapan kişi yani sanatçı dahi değişime uğramıştır. Öyleyse bunların sanatı sanat yapan unsurlar olmakta yeterli oldukları düşünülemez. Tüm bu arazlar değiştiğinde ya da onlar olmaksızın sanatsal hakikatin nasıl öznelere arası bir gerçekliğe sahip olabileceği soruşturulmalıdır.

İNTERSUBJEKTİF HAKİKAT OLARAK SANAT

Sanattaki hakikate sanat eseri üzerinden ulaşılabilir. Estetik hazzın, estetik beğenin varlığı bunun bir göstergesidir. Çünkü estetik beğeni intersubjektif bir hakikattir. Sanatsal yaratım bir bakıma sanatçının kendi eylemiyle kendisini var etmesidir. Bu oluş sürecinin hakikat alanına eser aracılığıyla yansımaları, izleyicinin de onu deneyimlemesine imkan verir. İzleyici eser üzerinden kendi oluşuna yeni bir kaynak edinir. Burada bir birlikte oluş süreci vardır. O esere tanık olmak bir bilinç inşa eder. İntersubjektif bir hakikat varsa sanat yoluyla o hakikat alanına nüfuz ediliyor demektir. Sanat kendisine muhatap olan herkese bir hakikat penceresi açar. Bu anlamda “Sanattan anlamak ondan tat (beğeni) almak demektir” (Soykan, 2013, s.149). Öyleyse “Hakikatin sanat olarak gerçekleşebilmesi açısından hakikat ne demektir?” (Heidegger, 2011, s.51) Bir sanat eseri hakkındaki bilginin nesnesine uygunluğundan çok eserin kendi amacına uygunluğuna bakılır. Dolayısıyla “Bir heykeli bilgi nesnesi yapmak, herhangi bir fiziksel nesneyi bilmekle bir tutulamaz. Yani fiziksel nesnenin bilgisinde nesneye uygunluk aranırken sanat yapıtının bilgisinde yapıtın ereğine uygunluğu istenir” (Soykan, 2013, s.142). Sanattaki hakikatin özgünlük olduğu da söylenebilir. Özgün bir eserin görülmesi için beğeni sahibi olmaya da gerek kalmaz. Eserdeki özgünlük kendini izleyiciye açık eder. Nesnel yargının genel geçerliğinin yanı sıra beğeni yargısı öznelere arası bir geçerliliğe sahiptir (Soykan, 2013, s.149). Böylece keyfilik ortadan kalkmış olur. Peki bir şey ne zaman özgün olmaktan çıkar. Ya da ne zaman özgün olur? Daha önce benzeri görülmediğinde mi? Başka bir eseri anımsatmadığında mı? Yoksa yüklendiği kavramı daha önce düşünülmemiş bir biçimde düşündüğünde mi? Bu anlamda özgünlük yeterli midir?

Aslında tüm bunlar esere dışarıdan bakmak suretiyle sorulan sorulardır. Yani izleyici tarafından türetilen sorulardır. Ancak gerçekte eserin eser oluşunun arkasında sanatçının yönelmesi vardır. Sanatçının yaratması, yani sanatta yapmanın kendisi aslında bir 'olma'dır. Bu sebeple sanatta özgünlük bir zorunluluk olarak yaratıcılığa bağlanır. Çünkü eser sanatçının fiiliyle tarzının iç içe geçtiği alamet-i farikasıdır. Burada özgünlük teknik marifetten gelen görüntünün taklidinden değil, taklit edenin taklit ettiğine büründüğü olma tarzından gelir. Bu sebeple bir esere bakıldığında onda görünenden daha fazlasını içeren bir değer bağlamı yakalandığı için hayrete düşülür. Bu bağlam bireysel olan ama başkalık tecrübesi içeren ve insani özde mümkün olan ethos üzerinden taşınır. Yani muhatap olunan eser yapanın zamana karşı sabitlenmiş, dondurulmuş olma halidir, ethos'udur (Haşlakoğlu, 2016, s.194). Bu noktada Picasso'nun önemli olan bir sanatçının ne yaptığı değil ne olduğudur sözü hatırlanabilir. Picasso'nun bu ifadesinden sanatçının karakterini değil Poiesis anlamında yapma, yaratma yani olma hali anlaşılabilir. Yani aslında izleyici esere baktığında olan olmuştur. Eserin başarısı da bu 'oluş'un hakikat alanına ne kadar güçlü bir şekilde taşınmış olduğuyula doğru orantılıdır. İzleyicinin eserle muhataplığı bu hakikatin estetik deneyimle açığa çıkmasına imkan verir. Performans sanatlarının etkileyici olmaları da bu olma haline an be an tanıklık ediyor olmaktan geliyor denilebilir. Sanatçının eserinde açığa çıkan oluş dinamik bir yapıda olduğu için her eserinde ona ait bir iz görülse de hiçbir eserinde kendisini tekrar ettiğini düşünülmez. Bu yönüyle oluş, izleyicilerin yağmurun yağışını izledikleri gibi gözler önüne serilmiş bir gerçeklik kazanır. Sonuç itibarıyla sanat yeteneği bir yeti değildir. Saklı olduğu yerden bir yetenek olarak bulunup çıkarılması gerekir. Bu bağlamda eser de sanatçının beninden izler taşıyan bir sembol olarak bu bulup çıkarma sonrasında olmalıdır. İzleyici de açığa çıkan ve ortak olarak algılanabilen hakikati deneyimleyen özne konumundadır. Yani sonuç (eser) değil süreç (estetik iletişim) önemlidir. Varlık (sanatçı) değil oluş (eserle açığa çıkan ethos) hakikattir. Bu sayede sanatçılar öldükten sonra da onların oluşuna şahit olma imkanı sürmektedir. Bu bağlamda sanatsal hakikat, ortak olarak anlaşılabilen bir hakikati sanat eseri üzerinden birlikte tecrübe edebiliyor olmaktır.

SONUÇ

Sanat eserine yönelik yürütülen soruşturmada ilk olarak güncel sanat pratiklerinde değişen sanat algısının değerlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu ihtiyacın ortaya çıkmasıyla birlikte estetik iletişimin insani iletişimlerin hangi evresinde kurulduğu teşhis edilmiştir. Aynı zamanda estetik iletişimin diğer iletişim türleriyle olan bağı ve onlardan hangi noktalarda

ayrıldığı tespit edilerek eser-izleyici bağı kurgulanmıştır. Bu çerçevede estetik iletişimin hem sanatçının hem de izleyicinin özel bir tür yönelimini gerektirdiği sonucu ortaya çıkmıştır. Sanat eserinin otonom bir varlık olmayışı, izleyicinin yöneliminin sıradan bir yönelme olmayışı ve sanatçının da bilinçsiz bir eyleyen olmaması halleri aynı anda bulunduğu sanatsal hakikatin gerçekleştiği söylenebilir. Buradaki buluşmanın içeriğine bakıldığında ise sanatçının eserinde kendi oluşunu yansıttığı izleyicinin de eserdeki bu oluşa ortak olduğunu görülebilir.

Hakikat kavramı olgusal ve ahlaki olana dair kabullere bağlı olarak farklı şekillerde tanımlanır. Söz konusu sanatsal hakikat olduğunda estetik iletişimin izleyicinin eserle bulunduğu yer ve süreçte aranması gereklidir. Sanatsal hakikatin intersubjektif bir hakikat olarak tanımlanabilmesi ortak olarak anlaşılabilen bir şekilde izleyicinin deneyimine sunulmuş olmasından ileri gelmektedir. Bu yönüyle eser kendindeki oluşun kendisini izleyenlerdeki oluşa katılmasıyla birlikte hayatta kalır. Eser, kendisiyle deneyimlenen özneler arası hakikatle, sanatçıyı ve eseri aşan bir varoluş sürecinin paydaşı olur. Böylece insani varoluş estetik bir boyut kazanarak sıradan olmaktan çıkar. Bu açıdan sanatla meşgul olan insanların kendilerindeki değişimi edinilen hakikat deneyiminin bir ürünü olarak okumak da mümkündür. Sonuç itibariyle eser, sanatçının ve izleyicilerin ortak bir varoluş zemininde buluşmaları bakımından intersubjektif bir hakikat mekanı olarak görülebilir.

KAYNAKÇA

- Aristoteles (2022). Nikomakhos'a Etik (5.Baskı). (F. Akderin Çev.). Say Yayınları.
- Bengisu, H. (2007). Estetik Yaşam. ICANAS 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresinde sunulan bildiri, Ankara.
- Cevizci, A. (1999). Felsefe Sözlüğü (3.Baskı) Paradigma Yayınları.
- Croce, B. (2019). İfade Bilimi ve Genel Linguistik Olarak Estetik (1.Baskı) (İ. Tunalı Çev.). Fol Yayınları.
- Danto, A. (2024). Sanat Nedir. (6.Baskı). (Z. Baransel Çev.). Sel Yayınları.
- Erdem, Ö. F. (2017). William James'te Hakikat Problemi. Marife Dini Araştırmalar Dergisi, (17/2), 209-235.
- Gültekin, A. C. (2017). Michel Foucault'nun Magritte Yorumu ve Sözcük Nesne Kopukluğu. Dört Öge Dergisi, (6:12), 49-63.
- Haşlakoğlu, O. (2016). Platon Düşüncesinde Tekhne Sanat ve Felsefenin Ortak Kökeni Üzerine Bir İnceleme, Sentez Yayıncılık.
- Heidegger, M. (2011). Sanat Eserinin Kökeni, (2.Baskı). (F. Tepebaşılı Çev.). De Ki Yayınları.
- Koç, T. (2017). İslam Estetiği. (7.Baskı). İSAM Yayınları.
- Platon (2010). "Gorgias" Diyaloglar, (7.Baskı). (M. Bayka Haz.). Remzi Kitabevi.
- Serdaroğlu, F. (2022). Etik ve Estetik Değerler Bağlamında Sanatın İşlevi ve Sinema. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (4/2), 221-248.
- Soykan, Ö. N. (2022). Estetik ve Sanat Felsefesi. (2. Baskı) Bilge Su Yayınları.
- Soykan, Ö. N. (2013). Sanat ve Hakikat. Beytülhikme An International Journal of Philosophy, (3:1), 139-150.
- Tepe, H. (2003). Platon'dan Habermas'a Felsefede Doğruluk ya da Hakikat. (2.Baskı). İmge Kitabevi.
- Timuçin, A. (2005). Estetik (7.Baskı). İstanbul, Bulut Yayınları.